

Ks. Grzegorz BABIARZ*

WIARA JAKO AKT POZNAWCZY

Analiza *Quaestiones* Ambrozjastra

Pojęciu wiary u Ambrozjastra poświęcił monografię Edward Staniek, a jako źródło analizy wybrał jego *Komentarz do listów Pawłowych*¹. Podkreślił w niej znaczący wkład spójnej i dobrze dopracowanej teorii naszego autora dla rozumienia ówczesnej teologii oraz kształtowania się życia kościelnego w IV wieku². Wskazał na fakt dysproporcji między wyrazistą koncepcją wiary a brakiem szerokiej refleksji nad sakramentem chrztu³.

*Quaestiones*⁴, obok *Komentarza do Listów Pawłowych*⁵, są drugim dziełem przypisywanym Ambrozjastrowi. Specyfika *Quaestiones* wynika z dwóch przyczyn: przedmiotu analizy oraz sposobu zredagowania. Wspomniane dzieło odwołuje się też do Starego Testamentu i pozapawłowych tekstów Nowego Testamentu. Prezentując poszczególne księgi autor przekazuje klucz interpretacyjny pomocny przy ich lekturze lub porusza główne zagadnienia w nich obecne. Opierając się na argumentacji biblijnej odnosi się do współczesnych

* Ks. dr Grzegorz Babiarcz – absolwent patrologii w Instytucie Teologii Dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie; e-mail: babiarczgrzegorz@gmail.com.

¹ Por. E. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary. Studium nad Komentarzami Ambrozjastra i Pelagiusza*, Kraków 1982 (maszynopis rozprawy habilitacyjnej). Z ważniejszych monografií dotyczących teologii Ambrozjastra należy wymienić: M. Michalski, *Problem tak zwanego „Ambrozjastra” w świetle jego nauki chrystologicznej*, Kraków 1950; E. Stanula, *Aniołowie oraz ich upadek według Ambrozjastra*, STV 13 (1975) 105-116; tenże, *Nauka Ambrozjastra o stanie pierwotnym człowieka. Studium z zakresu antropologii teologicznej*, SACH 1 (1977) 3-120; K. Tyburowski, *Przedmiot grzechu Adama w myśli Ambrozjastra na tle współczesnego mu status questionis*, SSan 10 (2003) 239-251.

² Por. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary*, s. 18-89.

³ Por. tamże, s. 79.

⁴ Por. Pseudo-Augustinus, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti CXXVII*, ed. A. Souter, CSEL 50, Wien 1908. W związku ze stanem badań, w dalszej części pracy na miejscu autora umieszcze Ambrozjastra.

⁵ Por. *Ambrosiastri qui dicitur commentarius in epistulas Paulinas (In epistulam ad Romanos)*, ed. H.I. Vogels, CSEL 81/1, Wien 1966; *Ambrosiastri qui dicitur commentarius in epistulas Paulinas (In epistulas ad Corinthios)*, ed. H.I. Vogels, CSEL 81/2, Wien 1968; *Ambrosiastri qui dicitur commentarius in epistulas Paulinas (In epistulas ad Galatas, ad Efesios, ad Filippenses, ad Colosenses, ad Thesalonicenses, ad Timotheum, ad Titum, ad Filemonem)*, ed. H.I. Vogels, CSEL 81/3, Wien 1969.

mu problemów Kościoła: herezji Fotyna⁶ i Ariusza⁷. Na uwagę zasługuje *Quaestio* 59⁸, w której Ambrozjaster stawia pytanie o znaczenie chrztu w perspektywie wiary, a podstawą do rozważań jest rozmowa Chrystusa z Nikodemem (por. J 3).

Ambrozjaster ukazuje pojęcie wiary w podwójnej perspektywie. Pierwsza ukazuje treść prawdy zawartej w przekazie Objawienia: *fides*. Druga opisuje postawę człowieka wobec zrealizowanych przez Boga obietnic: *credere*. W tej perspektywie należy postawić pytanie: jakiego rodzaju poznanie niesie akt wiary, skoro domaga się odpowiedzi ze strony stworzenia? W niniejszym artykule spróbujemy na nie odpowiedzieć w trzech paragrafach. W pierwszym przedmiotem rozważań będzie definicja wiary. Drugi zostanie poświęcony zagadnieniu możliwości poznania Boga. Ostatni, warunkom oraz konsekwencjom poznania.

1. Definicja wiary. W celu przedstawienia definicji wiary istotne staje się przytoczenie dwóch fragmentów *Quaestiones*, w których pojawia się słowo *fides*: *Quaestio* 12⁹ oraz 59¹⁰. Stanowią one punkt wyjścia dla analizy pojęcia wiary. W dalszej części paragrafu zostaną poruszone dwa zagadnienia: odniesienie podmiotu poznającego do obiektu poznania oraz ocenę wartości poznawczej sformułowanych pojęć.

Pismo Święte (por. Rdz 17, 1-27) mówi, że Abraham przyjmuje znak obżezania (*signum*). Nie stanowi on wyłącznie rytuału, ale wypływa z wiary (*fides*), dlatego okaleczenie cielesne zyskuje duchową interpretację. Stanowi zapowiedź porzucenia błędu niewiary w Boga:

„ponieważ cielesny błąd stał na przeszkodzie okrywając ciemnością ludzkie serca, że nie poznali Stwórcy. Abraham [...] uwierzył, że mający pojawić się syn usunie ten błąd”¹¹.

W doświadczeniu wiary wyróżnia się dwa elementy ściśle ze sobą związane. Pierwszy jest materialny i weryfikowany w procesie ludzkiego poznania (obżezanie). Rola znaku jaka mu przypada, to nie tylko odniesienie do rzeczywistości niewidzialnej, ale także znacząca rola w życiu ziemskim (ocala życie)¹². Drugi jest duchowy, zawierający w sobie paradoks w stosunku do pierwszego. Obżezanie jest utratą, zaś obietnica, do której nawiązuje, zyskiem, naddatkiem niedostępnym człowiekowi w oparciu o jego wrodzone

⁶ Por. Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 91, CSEL 50, 151-160.

⁷ Por. tamże 97, CSEL 50, 171-187.

⁸ Por. tamże 59, CSEL 50, 150-151.

⁹ Por. tamże 12, CSEL 50, 36-37.

¹⁰ Por. tamże 59, CSEL 50, 150-151.

¹¹ Tamże 12, 2, CSEL 50, 37: „quia carnalis error obstabat caliginem praestans humanis cordibus, ne cognoscerent creatorem. Abraham [...] filium credit se habiturum, qui errorem hunc amputaret”, tłum. własne.

¹² Por. tamże 12, 1, CSEL 50, 36-37.

zdolności. Wiara w Chrystusa jest warunkiem koniecznym, usuwa błąd i daje poznanie Stwórcy jako Zbawcy¹³.

Autor *Quaestiones* wskazuje również, co przesądziło o powołaniu przez Boga Abrahama w miejsce Melchizedeka. Król Szalemu będąc zwierzchnikiem swojego ludu sprawował też godność kapłańską¹⁴. Na podstawie prawa natury przysługiwało mu prawo błogosławienia¹⁵. Był człowiekiem bojącym się Boga i razem ze swoim narodem Mu służył (*servire*). Abraham zyskał jednak pierwszeństwo, ponieważ dał początek narodowi dostępującemu poznania Boga (*notitia*). Między Melchizedekiem a Abrahamem następuje przejście od wiary z natury do wiary z łaski. Pozostaje jednak różnica między wiarą Abrahama i chrześcijanami, chociaż obaj uczestniczą w wierze z łaski. Jej znakiem jest dostęp do Eucharystii. Abraham – protoplasta wiary – nie dostępuje tego sakramentu, widzi tylko jego zapowiedź, uczestnictwo w nim mają wyłącznie, ci którzy stali się synami Boga przez chrzest¹⁶. Zatem prawo do udziału Eucharystii daje chrzest. W oparciu o dialog Nikodema z Chrystusem (por. J 3, 1-21) Ambroziaster omawia relację wiara – pierwszy sakrament:

„woda bowiem jest dostrzegalna, lecz nie jest widoczny działający Duch, aby mogła pojawić się wiara w Niego. Ponieważ jak woda brudy cielesne, tak Duch obmywa duszę z grzechów”¹⁷.

Chrzest stanowi przestrzeń dla aktu wiary. Znakiem zewnętrznym pozostaje woda, skutkiem niewidzialnym, obmycie duszy z grzechów (usprawiedliwienie). Sprawcą wydarzenia jest Duch Święty, warunkiem zaś Jego przyjęcia jest wiara.

W wierze następuje ściśle powiązanie znaku widzialnego i niewidzialnych skutków. Konieczne jest jednak uznanie w Chrystusie i Duchu Świętym autorów działających mocą Bożą. Skutkiem takiej afirmacji jest poznanie Boga oraz osobista bezgrzeszność. Te obie wartości są nieuchwytnie i niedostępne dopóki pozostaną wyłącznie przedmiotem dociekań rozumowych. Dlatego Ambroziaster nalega, aby w chwili uczestniczenia w wydarzeniu zbawczym związać się wyłącznie z aktem wiary:

„[należy] uwierzyć, że stanie się to, co się słyszy, aby bowiem teoretyczne roztrząsanie faktów nie pojawiło się na nowo”¹⁸.

¹³ Por. tamże 89, 1, CSEL 50, 149-150. Zob. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary*, s. 163-164.

¹⁴ Por. Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 109, 2, CSEL 50, 257-258.

¹⁵ Por. tamże 109, 3, CSEL 50, 258.

¹⁶ Por. tamże 109, 18, CSEL 50, 266.

¹⁷ Tamże 59, 1, CSEL 50, 105: „aqua enim cernitur, sed qui non videtur spiritus operatur, ut fides in eo sit. quia sicut sordes corporeas aqua, ita spiritus animam abluit a peccatis”, tłum. własne.

¹⁸ Tamże 59, 2, CSEL 50, 106: „ut fieri credatur quod auditur, non tamen ratio facti reddatur”. tłum. własne.

Wydarzenia, w których uobecnia się wiara, nie są przypadkowe, ale określone autorytetem Boga: przedmiot obietnicy oraz czas jej spełnienia. Wierzący przyjmując słowa Boga jako godne zaufania, czyni je swoimi (posiada je). Analizując i aplikując je do właściwej rzeczywistości wierzący staje się uczestnikiem rozumowania Stwórcy¹⁹:

„jeśli porządek świata ma być dostępny, w tym wszystkim powinien być przyjmowany autorytet”²⁰.

Najgłębsze rozumienie świata zyskuje się przez akceptację Bożego autorytetu. Przekaz wiedzy związany jest z materialną strukturą, która jest niewystarczająca dla wyprowadzenia wszystkich wniosków, może prowadzić do ograniczenia percepcji oraz zawężenia pola poznawczego. Rozumowanie według modelu cielesnego destrukcyjnie wpływa na wiarę²¹.

W oparciu o dialog Chrystusa z Nikodemem można zbudować model, w którym odwołując się do znaku, wydobywa się wartość rzeczywistości niedostępnej poznaniu. Według Ambrozjastra przekaz wiedzy dokonuje się albo przez relację: opis zjawiska (*per verbis*) lub wyjaśnienie zasady, sensu (*per animo*). Jednak dla uświadomienia konieczności aktu wiary, ze względów pedagogicznych, należy odwołać się do problemu weryfikowalności zjawisk:

„Zbawca [...] chce wyjaśnić, [...] przez analogię odnośnie Ducha, który jest [porównany do] wiatru. Da się Go uchwycić zmysłowo i można słyszeć uszami, lecz nie wiadomo skąd przychodzi. [Zbawca] istnienie Ducha Świętego, którego nie można uchwycić, chce uczynić godnym uwierzenia”²².

Chrystus stara się uświadomić Nikodemowi, że opierając się na własnych siłach nie zawsze można odkryć ostateczną przyczynę. Konieczne jest oparcie na autorytecie. Tym bardziej w świecie wiary, musi istnieć osobowa przyczyna obserwowanego wydarzenia, której istnienie przyjmuje się przez akt wiary (*credere*)²³.

Wiara chrześcijan wzoruje się na wierze Abrahama²⁴:

„w wierze mamy Abrahama za ojca, ponieważ wcześniej on sam uwierzył Bogu”²⁵.

¹⁹ Por. tamże 91, 9, CSEL 50, 157-158.

²⁰ Tamże 97, 12, CSEL 50, 180: „si enim ratio mundi tenenda est, in his omnibus debet auctoritatem habere”, tłum. własne.

²¹ Por. tamże 97, 13 CSEL 50, 180-181.

²² Tamże 59, 3, CSEL 50, 106: „salvator [...] voluit commendare, [...] per exemplum spiritus, qui est ventus, quem et sensibilitas capit et auris audit, sed unde veniat nesciat, factum spiritus sancti, quod capi non potest, voluit facere credibile”, tłum. własne.

²³ Por. tamże 59, 5, CSEL 50, 107.

²⁴ Por. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary*, s. 162.

²⁵ Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 90, CSEL 50, 150-151: „in fide Abraham patrem habemus, quia prior ipse credidit deo”, tłum. własne.

Decydującym momentem wyrażenia wiary w Chrystusa jako Syna Bożego jest przyjęcie sakramentu chrztu. Udziela się go na podstawie decyzji Kościoła (biskupa), otwiera on możliwość doświadczania Ducha Bożego²⁶, na wzór proroków i apostołów²⁷. Dlatego ochrzczeni otrzymują poznanie woli Boga:

„stworzenie zmusza się, aby czynić wolę Bożą; Duch Święty chce tego w sposób naturalny”²⁸.

Wydaje się, że istnieje różnica w procesie poznawania wymagań Ojca. Pierwszym jej etapem (wiara w Chrystusa) jest zaangażowanie sił poznawczych i wolitywnych, drugi po chrzcie (wiara w Ducha Świętego) przybiera formę przywileju, pewności co do treści wymagań. Niestety nasz autor nie precyzuje, na czym to polega. Być może pewne rozwiązanie kryje się w rozumieniu wiary jako udziału i powrocie do pierwszej godności Adama. Jej miara jest wprost proporcjonalna do stopnia poznania Boga – Dawcy życia oraz intensywności tego doświadczenia:

„kiedy zatem ludzie są odnawiani, wracają do tego, co utracili, do życia. Tym życiem jest Chrystus”²⁹.

Przez Chrystusa dokonuje się pełne poznanie życia Boga. Wierzący mają udział w tym życiu jako synowie Boży³⁰. Chrystus jest nowym Adamem. Podobnie jak pierwszy rodzic, tak i Jego potomkowie otrzymują nowe rozumienie wartości swojego dzieciństwa Bożego. W konsekwencji wiara jest realnością, nie tylko w sensie procesu prawdy (*fides*), ale pozostaje także w pełni weryfikowalnym, obiektywnym faktem godnym uznania (*credere*).

Ambrozjaster przyjmuje, że wiara Abrahama ma charakter usprawiedliwiający, dlatego pozostaje wzorem dla wszystkich. Akceptując autorytet Boga, dostrzegając fakty niewytłumaczalne na podstawie ludzkiego rozumowania, przyjmuje się, że Chrystus-Syn Boży pozostaje wypełnieniem wszystkich obietnic. To inicjuje proces poznania Boga na podstawie słów Syna Bożego. Intensyfikuje się ono przez upodobnienie do Syna Bożego mocą Ducha Świętego działającego w chrzcie. Usynowienie ułatwia poznanie woli Boga i daje dostęp do Eucharystii.

2. Poznawalność Boga. Ambrozjaster ujmując wiarę w kluczu poznawczym podkreśla realność procesu, obiektu oraz widoczne skutki w podmiocie. Każdy z tych elementów ma mocny wymiar antropologiczny (człowiek

²⁶ Por. G. Babiarz, *Grzech i nawrócenie w życiu ochrzczonych. Studium Komentarza Ambrozjastera do Listów św. Pawła*, Kraków 2007, 62-66.

²⁷ Por. Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 92, 2, CSEL 50, 163-164.

²⁸ Tamże 97, 19, CSEL 50, 185: „creatura enim cogit se, ut dei faciat voluntatem; spiritus autem sanctus naturaliter hoc vult”, tłum. własne.

²⁹ Tamże 40, CSEL 50, 67: „cum regenerantur ergo homines, revertuntur ad eam, quam deserunt, vitam. haec vita Christus est”, tłum. własne.

³⁰ Por. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary*, s. 165.

przestrzeń działania Boga) oraz teologiczny, związany z Trójcą Świętą i Słowem Boga. Próby ustalenia relacji między tymi dwoma aspektami dokonamy poruszając następujące dwa zagadnienia: prawo człowieka do poznania Boga oraz stopień pewności zdobytej wiedzy:

„jak my, kiedy nie poznajemy władców, widzimy ich w przedstawieniu, jednak nie naprawdę. Zatem tak Bóg został poznany, aby było wiadome, że Bogiem jest ten, który się objawił, przez pouczenie, nie przez ukazanie substancji, ponieważ w naturze swojej Bóg nie może być widoczny”³¹.

Warunkiem poznania jest wyobrażenie osoby (*imago*) oraz jego związek z realną postacią, co daje możliwość obserwacji (*visus*). Bóg nie objawia swojej substancji, jednak wypełnia wszystkie etapy procesu poznawczego (*ratio*) – odtwarza związek wydarzenia z sobą. W konsekwencji rodzi się uzasadnione przekonanie, że Bóg jest tym, który daje się poznać. Osobą, przez którą poznaje się Boga jest Chrystus:

„ponieważ nikt nie widział Boga, aż do chwili, kiedy ukazał się Syn pouczając, co poznał. Kłamstwo z Jego strony jest niemożliwe, ponieważ jest w łonie Ojca. Co jest zatem łonem Ojca, jeśli nie dostępowanie miłości prawdziwego Ojca przez jedność natury w Synu?”³².

Nasz autor utożsamia poznanie Boga z poznaniem Ojca, który przekazuje swoją naturę Synowi. Na mocy związku miłości Chrystus jest pełnym sposobem poznania Boga:

„wszystko bowiem w przeszłości w przedstawieniach przyszłej wiary naszej jest poznane w czynach i zarządzeniach”³³.

Chrystus – Druga Osoba Trójcy Świętej pozostaje wypełnieniem obietnic, ponieważ prawda została dana przez Niego i On potwierdza prawdomówność Boga³⁴. Nie ma sprzeczności między przepowiadaniem Trójcy, a wiarą w jednego Boga. Może ona się pojawiać jako konsekwencja czasowości objawiania. Zatem, aby zaistniała pełna zbieżność zapowiedzi i wypełnienia obietnicy koniczne jest działania Osób Trójcy Świętej³⁵.

³¹ Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 71, 1, CSEL 50, 109: „veluti nos, cum imperatores nescimus, videmus eos in figura, non in veritate, ita et deus visus est, ut intellegeretur deus esse qui apparebat, per rationem, non per substantiam, quia natura sua videri deus non potest”, tłum. własne.

³² Tamże 71, 2, CSEL 50, 110: „quia nemo vidit deum umquam, ostenderet, filium hoc evarrasse docet, quem falli utique impossibile est, quia in sinu patris est. sinus autem patris quid est, nisi adfectus in caritate veri patris per naturae unitatem in filium?”, tłum. własne.

³³ Tamże 95, 1, CSEL 50, 166-167: „omnia enim in praeteritum in figura futurae fidei nostrae gesta et designata noscuntur”, tłum. własne.

³⁴ Por. tamże 72, CSEL 50, 124-125.

³⁵ Por. tamże 87, CSEL 50, 146-148.

Istotnym jest dojrzewanie człowieka do wyznania wiary w Chrystusa jako Syna Bożego dokonuje się to przy poszanowaniu wolnej woli człowieka oraz pełnym jego zaangażowaniu. Poznanie Chrystusa domaga się zbliżania do Niego i stopniowego osądu, czy realizuje się w Nim Bóstwo. Ambrozjaster wskazuje, że wspomniany proces dokonuje się na dwóch poziomach, moralnym (dobro) oraz intelektualnym (zgodność zapowiedzi i jej spełnienia)³⁶.

W odniesieniu do Chrystusa jako jedyne źródła poznania Boga, pojawia się problem Jego śmierci³⁷. Czas męki Syna Bożego stanowi realizację proroctwa Symeona o mieczu przeszywającym serce Matki (por. Łk 2, 34). Nasz autor wskazuje, że zapowiedź dotyczy nie tylko Maryi, ale i apostołów. Wspomniany miecz nie zabija, ale doświadczający jego uderzenia doznają zwątpienia, które powoduje smutek (*maestitia*)³⁸.

Ostateczne potwierdzenie prawa głoszenia Ewangelii dokonuje się podczas Pięćdziesiąticy, bowiem:

„Duch Święty zstąpił na uczniów, aby posiadli autorytet oraz poznali prawo przepowiadania ewangelii. Ten fakt został potwierdzony podwójnym świadectwem, ponieważ pojawił się jako zapowiedziany i ukazanie Ducha Świętego zostało uznane za wylanie boskie i ponadnaturalne”³⁹.

Uczniowie otrzymują prerogatywy głoszenia Ewangelii: autorytet oraz rozumienie jej wewnętrznej zasady. Obecność Trzeciej Osoby Trójcy chroni wiarę przed błędami, powodując, że wszystkie wydarzenia historii zbawienia otrzymują jednoznaczną interpretację bazującą na osobie Chrystusa⁴⁰.

Ambrozjaster jest przekonany, że poznawalność przynależy do cech Boga. Zaakceptowanie tego faktu i poddanie się prowadzeniu Boga, prowadzi wierzącego do uświęcenia siebie. Niezmiernie istotnym wymogiem pozostaje uznanie autorytetu Boga, który daje pewność, co do wartości odkrywanych prawd.

3. Warunki i konsekwencje procesu poznawczego. Obowiązkiem chrześcijan jest aktualne przeżywanie wiary. Dokonuje się to w podwójny sposób: poprzez trwanie procesu poznawczego (podmiot, obiekt, przekaz) oraz życie w stanie łaski (wolność od grzechu). Wydaje się, że pierwszemu odpowiada proces formułowania i głoszenia dobrej nowiny, drugiemu, przyjęcie postawy serca wyrażającej się w spójności najgłębszego rozumienia prawd wiary oraz ich moralnych konsekwencji⁴¹. Dlatego w tym paragrafie poruszymy dwa

³⁶ Por. tamże 75, 2, CSEL 50, 128.

³⁷ Por. tamże 89, CSEL 50, 149-150.

³⁸ Por. tamże 77, 2, CSEL 50, 131-132.

³⁹ Tamże 95, 2, CSEL 50, 168: „spiritus sanctus decidit in discipulos, ut auctoritatem caperent ac scirent ewangelicum ius praedicare. quod factum duplici testimonio confirmatur, quia et praedestinatum ostenditur et manifesta spiritus sancti infusione divinum et supercaeleste probatur”, tłum. własne.

⁴⁰ Por. tamże 95, 3, CSEL 50, 168-169.

⁴¹ Por. tamże 102, 32, CSEL 50, 224.

zagadnienia: wartość prawd zawartych w Ewangelii, postawę chrześcijan w percepcji treści wiary.

Ambrozjaster za istotne z punktu poznania Chrystusa uważa słowa Boga Ojca, autodeklaracje Syna Bożego oraz wypowiedzi uczniów potwierdzone przez Chrystusa. Podyktowane jest to kwalifikacją sformułowań wiary (por. J 16, 30), które mimo tego, że wyrażone słowami, przynależą do wewnętrznej prawdy Boga⁴². Ponadto nie wszystkie przepowiednie dotyczące Chrystusa spełniły się w czasie Jego pierwszego przyjścia. Zapowiedź sądu (por. Am 8, 9) zrealizuje się na końcu czasów, kiedy to Chrystus ukaże się wszystkim jako Syn Boży⁴³:

„w tym bowiem [wierzący] ma pełnię radości swojego wyznania, jeśli wierzy w to, co rozumie. To jest bowiem pień wiary, to nienaruszalny fundament, zrozumieć tajemnice wiary”⁴⁴.

Poznanie wiąże się z wysiłkiem. Podjęcie go przynosi radość związaną z poznaniem treści wiary. Postawa odmienna, wyrażona w obojętności wobec Syna Bożego, jest naśladowaniem szatana, uwikłaniem się w doczesności, narażaniem się na potępienie:

„prawda wiary jest wieczna, przewrotność jest czasowa, ponieważ kłamstwo jest wymysłem diabła”⁴⁵.

Brak zgłębiania wiary stwarza pole dla działania diabła, który mocniej szerzy kłamstwo i bunt. Chrystus jest jedynym, który pokonuje szatana, dlatego intensywność spotkania z Nim przekłada się na wewnętrzną siłę wierzącego. Miało to szczególne znaczenia dla Piotra. Aby obronić go przed działaniem złego, Chrystus obdarza go większymi względami niż innych⁴⁶. Ponadto daje mu głębokie przekonanie, że On pozostaje właściwą zasadą interpretacyjną Bożego działania: „wierzyć o nim samym, ale nie poza nim”⁴⁷. Wiara nie tylko odsłania zamysł Boga, ale pozwala człowiekowi zrealizować w swoim życiu działania w pełni zasługujące na Jego aprobatę:

„znajdować się w jego świętej przestrzeni, o ile ktoś był nieskalany w czynach oraz ma czyste serce ze względu na Boga, to jest wiara”⁴⁸.

⁴² Por. tamże 91, 5, CSEL 50, 154-155.

⁴³ Por. tamże 105, 1, CSEL 50, 230-231.

⁴⁴ Tamże 113, 1, CSEL 50, 299: „tunc enim plenum habet gaudium credulitatis suae, si quod credit intellegat. hoc est enim fidei robur, hoc inmobile fundamentum, credulitatis addicere sacramentum”, tłum. własne.

⁴⁵ Tamże 113, 7, CSEL 50, 302: „veritas fidei aeternitas est, perfida autem temporalis est, quia mendacium adinventio diaboli est”, tłum. własne. Por. S. Lunn-Rockliffe, *Ambrosiaster's political theology*, Oxford 2007, 153.

⁴⁶ Por. Ambrosiaster, *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* 79, 3, CSEL 50, 135.

⁴⁷ Tamże 91, 10, CSEL 50, 158: „de ipso et non extra eum crederetur”, tłum. własne.

⁴⁸ Tamże 111, 7, CSEL 50, 280: „stare in loco santo eius, si quis innocens fuerit operibus et mundum cor habeat in causa dei, id est fidei”, tłum. własne.

Zasadą wiary jest podejmowanie działań ze względu na Boga. Wzorem takiego postępowania jest Chrystus. Świadczą o tym czyny, których dokonał mocą Ducha Świętego oraz słowa Ojca⁴⁹. Trzecia Osoba Trójcy Świętej przez stałą obecność w życiu Kościoła ciągle poświadcza prawdę o Synu Bożym. Ambrożyjster mówi o trzech sposobach udzielenia Ducha Świętego: apostołom dla ustanowienia prawa kościelnego i powoływania urzędów; apostołom i wszystkim wierzącym w dniu Pięćdziesiątnicy; apostołom i wyświęcanym (kapłanom) dla rozkrzewiania wiary. Asystencja Ducha Świętego przynosi moc pozwalającą czynić znaki i wygłaszać proroctwa, ale nade wszystko zwyciężać filozofię (poglądy wrogie wobec wiary) i wzmacniać pobożność⁵⁰.

Podstawowym źródłem poznania Chrystusa jest tekst Ewangelii. Jej autorem jest Bóg, lecz nie ulega wątpliwości, że zapisane słowa stają się przedmiotem ludzkich rozważań. Pozostaje tajemnicą, dlaczego jedni na podstawie tych samych słów przyjmują prawdziwą wiarę, inni ją odrzucają. Wydaje się, że przyczyną takiej sytuacji jest podejście do słów Ewangelii albo w sposób utylitarny dla realizacji prywatnych celów, albo z szacunkiem dla odwiecznego słowa Boga⁵¹. Ambrożyjster przestrzega przed lekceważącym podejściem do wiary obecnym w postawie apostatów i Żydów. Pierwsi są w gorszej sytuacji niż poganie, ponieważ odrzucili dar zbawienia⁵², zaś drudzy pozbawili się radości, doświadczają bólu i smutku z powodu braku spełnienia obietnicy⁵³.

Zmysłowe podejście do Pisma jest źródłem niewłaściwego, doraźnego rozumowania. Wiara zyskuje pełniejsze rozumienie przez odkrywanie najgłębszego sensu Pisma Świętego⁵⁴, dlatego jest koniecznym warunkiem czytania tekstu natchnionego⁵⁵. Taka rola wydaje się być przypisywana także normatywnym orzeczeniom Kościoła, które stanowią ostateczny wykładnik Pisma⁵⁶. Stąd treścią wiary stają się sformułowania literalnie nieobecne w Piśmie Świętym⁵⁷. Może się to dokonać, ponieważ prawo i prerogatywy Żydów zostają przeniesione przez Chrystusa najpierw na Niego samego, następnie na wierzących⁵⁸, bez pogwałcenia przyrzeczeń⁵⁹.

Mimo tak znaczącego czynnika poznawczego dla rozumienia wiary, nasz autor przestrzega przed ograniczeniem życia ochrzczonych wyłącznie do wymiaru intelektualnego: „wiara w Boga nie może zostać ogarniona niczym

⁴⁹ Por. tamże 75, 1, CSEL 50, 127-128.

⁵⁰ Por. tamże 92, 3, CSEL 50, 287-288.

⁵¹ Por. tamże 91, 11, CSEL 50, 158-159.

⁵² Por. tamże 39, CSEL 50, 66.

⁵³ Por. tamże 40, CSEL 50, 66-67.

⁵⁴ Por. tamże 91, 12, CSEL 50, 159-160.

⁵⁵ Por. tamże 97, 5, CSEL 50, 174-175.

⁵⁶ Por. tamże 112, 28, CSEL 50, 297.

⁵⁷ Por. tamże 97, 6, CSEL 50, 175-176.

⁵⁸ Por. tamże 69, 2-3, CSEL 50, 119-120.

⁵⁹ Por. tamże 73, 2, CSEL 50, 125-126.

umysłem⁶⁰. Prawda ma wartość osobową. Bóg udziela wierzącym miłosierdzia, błogosławieństwa⁶¹, zbawienia⁶². Ważniejsze jest zaufanie niż wiedza i zdolność jej przyswajania, ponieważ Bóg wzywa do zawierzenia⁶³, a jego owocem jest roztropność⁶⁴. Wiara jest ściśle powiązana z nadzieją i miłością. Trzy cnoty są bramami wieczności, ponieważ stanowią one sposób związania człowieka z Chrystusem⁶⁵. Szczególna rola zostaje przypisana miłości, która rodzi jedność i wyklucza prawo nazwania kogoś wrogiem, co mogłoby usprawiedliwić niegodziwe postępowanie i podziały we wspólnocie⁶⁶.

Obowiązkiem wierzących pozostaje zgłębianie prawd wiary, ponieważ odnosi się ona do Boga. Dla prawidłowego przebiegu poznania konieczne jest zaakceptowanie trzech zasad: głównym źródłem wiedzy o Trójcy Świętej pozostaje Ewangelia; jej treść została poświadczona autorytetem Boga; interpretacja dokonuje się w oparciu o autorytet Kościoła. Intensywność poznania przekłada się na całość życia, przejawia się w przyjęciu wszystkich prawd oraz postawie zdominowanej przez miłość i nadzieję (oczekiwanie zbawienia).

Prezentowany artykuł jest próbą przedstawienia poglądów Ambrozjastra zawartych w *Quaestiones*, dotyczących problemu wiary jako aktu poznawczego. Wydaje się, że analiza tekstu źródłowego pozwala na spójną prezentację zagadnienia wiary.

Akt wiary Abrahama zostaje ukazany jako jedyny wzór. Jej przedmiotem jest Bóg. Przyjęcie Jego autorytetu prowadzi do uznania w Chrystusie Syna Bożego. Dzięki czemu wierzący w chrzcie otrzymują Ducha Świętego oraz poznanie woli Boga, dlatego też ma dostęp do Eucharystii. Poznawalność przynależy do cech Boga. Zaakceptowanie tego faktu i poddanie się Jego prowadzeniu owocuje poznaniem Trójcy Świętej. Zaufanie Bogu Ojcu stanowi podstawową zasadę wiary, daje także absolutną pewność prawdziwości wniosków. Obowiązkiem wierzących jest zgłębianie prawdy. Głównym źródłem objawienia pozostaje Ewangelia odczytywana we wspólnocie Kościoła. Intensywność poznania przekłada się na całość życia ochrzczonych, przejawia się w akceptacji wszystkich prawd wiary oraz zharmonizowaniu jej z cnotą miłości i nadziei.

⁶⁰ Tamże 111, 15, CSEL 50, 284: „nullius enim mentem dei fides ingreditur”, tłum. własne.

⁶¹ Por. tamże 111, 10, CSEL 50, 281.

⁶² Por. tamże 97, 15-16, CSEL 50, 181-182.

⁶³ Por. tamże 100, 2, CSEL 50, 192-193.

⁶⁴ Por. tamże 100, 3, CSEL 50, 193.

⁶⁵ Por. tamże 111, 14, CSEL 50, 284.

⁶⁶ Por. tamże 102, 31, CSEL 50, 223-224. Zob. Staniek, *Usprawiedliwiający charakter chrześcijańskiej wiary*, s. 76-77.

Wiara jako akt poznawczy stanowi centralny punkt teologii Ambrozjastra. W trakcie analizy tego zagadnienia rodzą się kolejne pytania: o rolę Ducha Świętego w procesie poznania Boga, przebieg percepcji autorytetu przez wolność, metodę formułowania orzeczeń dogmatycznych, zasady przeniesienia prawdy religijnej na moralność, które wymagają dalszych prac nad twórczością naszego autora.

THE FAITH – ACT OF COGNITION.
ANALYSIS OF AMBROSIASTER'S *QUAESTIONES*

(Summary)

Ambrosiaster uses two forms for the definition of the concept of faith. The first one – in the sense of a noun: *fides*; the second one – from the perspective of the knowing subject: *credere*. Abraham's act of faith, whose object is God, is shown as a cognitive model. The acceptance of God's authority leads to recognizing in Christ the Son of God. Believers receive in Baptism the gift the Holy Spirit and knowing the will of God. By participating in the fullness of His life, they are given access to the Eucharist.

Knowability is one of God's characteristics. Accepting this fact and submitting oneself to God's guidance results in knowing the Trinity. Christ's confidence in the Father is the basic principle of knowing through faith, and this translates into absolute certainty of the truthfulness of the conclusions. It is a duty of believers to explore the truth. The Gospel, interpreted by the authority of the Church, remains the main source of revelation. The intensity of cognition influences the entirety of one's life, manifests itself in the acceptance of all the truths of the faith and in creating harmony between faith and the virtues of love and hope.

Key words: baptism, cognition, *credere*, *fides*, faith.

Słowa kluczowe: chrzest, poznanie, *credere*, *fides*, wiara.

